

Олександр КОЖОЛЯНКО

СОЦІАЛЬНІ, ІСТОРИЧНІ ТА РЕЛІГІЙНІ КОЛЯДКИ МОЛДАВАН БУКОВИНИ

Питання класифікації, походження, характеру та призначення народних молдавських колядок у науковій етнологічній літературі фактично не вивчалось. Поодиноким працею з даної проблематики є етнографічне дослідження представника української етнологічної школи Степана Килимника, який у середині ХХ ст. у Канаді опублікував працю «Український рік в народних звичаях та історичному освітленні» [2], де була зроблена спроба класифікувати колядки українців. Проте характеру та особливостей колядок сусідніх з українцями етносів він не торкався. Окремі аспекти характеристики господарських колядок румунів Буковини подано у праці «Етнографія Буковини» (2004 р.) [3]. Матеріал про характер молдавських колядок можна знайти у праці «Молдавський фольклор» (1956 р.), проте укладачі книги не звертали увагу на класифікацію колядок.

Дослідження різдвяних колядок показує, що виконували їх головним чином парубки і тільки в окремих випадках це могли бути дівчата та літні люди. Ця обставина пояснюється усталеним повір'ям про першого колядника (*primul colendator*). Саме поява першим парубка була щасливою ознакою [1, с. 14.]. Сьогодні віковий та за статтю ценз учасників колядування рухомий і не обмежується. Різдвяні колядки, на відміну від новорічних щедрівок, звернені здебільшого до кожного члена сім'ї зокрема. Найбільша частина колядок стосується господаря. За змістом молдавські колядки поділяються на соціальні, історичні та релігійні.

Соціальним характером позначені колядки, присвячені конкретній людині та її заняттям, зокрема землеробу, пастуху, мисливцю, реміснику тощо. Соціальними також вважаються колядки, присвячені конкретно чоловіку, жінці, дівчині, дітям і навіть померлим родичам.

Важливий пласт колядок складають історичні, які в основному присвячені боротьбі молдавського народу проти чужоземних загарбників, зокрема турків, поляків. Так, у колядці «*Colinda de voinic*» (Войницька колядка) описується боротьба на початку ХІV ст. проти турків у гирлі Дунаю і біля Чорноморського узбережжя [5, с. 247]. Про героїчну оборону румуно-молдавського населення своїх земель від царських урядовців розповідається в колядці «Під великими ялинками» [7, с. 36-37]. У колядках цього типу зустрічаються

конкретні історичні персонажі, зокрема, згадуються Штефан Великий - молдавський господар, гайдуки - народні месники тощо [6, с. 156-157].

Дуже цікавими за своїм змістом є релігійні колядки, оскільки вони поєднують в собі різнопланові за своїм походженням і характером елементи. Маються на увазі язичницькі і християнські мотиви. Вони могли досить своєрідно поєднуватися в одній і тій же самій колядці. Однак зустрічаються колядки з домінуванням язичницьких елементів. Поруч побутують колядки переважно християнського церковного змісту. Наведена обставина вимагає більшої деталізації, оскільки відображає синкретичне походження різдвяної обрядовості.

Колядки язичницького походження настільки добре зберегли свій архаїчний зміст, що його можна вирізнити з-поміж іншого нашарування навіть у колядках, записаних на межі XIX - XX ст. та навіть зараз. Так, у них чітко проглядається аграрно-магічна поезія стародавніх землеробів. Особливе місце тут займає прославлення сонця як символу злагоди, добробуту, воно також ототожнювалося із родючістю сільськогосподарських культур та плодovitістю тварин. Ось приклад однієї із таких колядок:

Вставайте, вставайте.
Ви є багатими людьми,
Подивіться отуди,
В кінець долини.
Вам здаватися буде,
Що сонце сходить.
Але сонце не сходить,
А до вас приходять
Усі стада корів,
А до вас приходять
Табуни коней.
А до вас приходять
Усі підводи з пшеницею.

У різдвяних колядках цього типу дуже часто повторюється приспів, який прославляє благодіючий вплив сонячного тепла. Ось один з таких рефренів:

Сонце в небі, сонце на землі,
Сонце у палаці сходить...

Сонячна тематика багатьох різдвяних колядок свідчить про їхню архаїчність. Очевидно, в давні часи вони були частиною солярного культу, пов'язаного з святкуванням зимового сонцевороту.

В основі колядок церковного характеру було Священне Писання, насамперед легенда про народження Ісуса Христа:

Сходить на небі зірка
Як величний промінь,
На небі зірка сяє,
Звістку світу несе,

Що сьогодні Пречиста,
Непорочна
Діва Марія
Месію породила,

У тій відомій країні
Що називалася Вефлеємом,
Запанувала велика радість, яка
Хай буде в цілому світі.

Ця радість
Навічно хай буде з вами
Від юності, молодості вашої
І до похилих літ [1, с. 12].

Відмінні щодо походження ідейної спрямованості дві групи різдвяних пісень активно взаємовпливали, в результаті чого виникло чимало перехідних гібридних форм, в яких уже важко визначити, де закінчуються язичницькі і починаються християнські мотиви.

Яскравим реквізитом різдвяних колядників є так звана зірка, з якою вони ходили колядувати [1, с. 10]. Це цілком християнський символ, який мав нагадувати Вифліємську зорю, яка провістила світові народження Ісуса Христа. Як бачимо, чудове гармонійне співзвуччя символу і змісту колядки, яку ми навели вище, створює цілком театральне дійство.

Цікавою є процедура виготовлення цієї зірки. Її робили, як правило, із звичайного решета. Потім цю конструкцію обклеювали різнокольоровим папером, прикрашали фольгою, стрічками і китицями. До бокових стінок зірки («stella») часто прикріплювали картинки на релігійні сюжети, а в середину вставляли свічку. Таким чином утворювалось щось на зразок чарівного ліхтаря.

Видовищною частиною різдвяної обрядовості є народна вертепна вистава під назвою «Цар Ірод» [1, с. 19]. Найдавніші записи цієї драми належать ще до XVIII ст. Фактично, вистава є своєрідним ілюстративним матеріалом до євангельських розповідей про обставини народження Ісуса Христа. Вистава складається з традиційних вузлових моментів, як сцена народження Ісуса Христа, приходу трьох

царів-волхвів, кровопролитного знищення немовлят. У театральному дійстві брало участь п'ять персонажів: цар Ірод, воїн і три царі-волхви - Гаспер, Бальтазар, Мелькіор. Вистава починається тим, що цар Ірод викликає воїна і розпитує його про новини. Воїн доповідає про те, що затримані три незнайомця, що шукають новонародженого хлопчика, який має стати царем. Ірод запрошує їх на аудієнцію, під час якої цар запитує прибульців про їх походження та мету їхньої подорожі. Вони розповідають, що прийшли з далеких країв, щоб вшанувати нового царя, який щойно народився. Ірод, розсердившись, посадив їх у в'язницю. Через деякий час після певних роздумів Ірод вирішив звільнити трьох волхвів, вибачившись перед ними і попросивши їх, щоб на зворотній дорозі вони прийшли до нього і повідомили про місцезнаходження нового царя, оскільки він також хоче йому вклонитися. Це була хитрість царя, який задумав знищити свого конкурента в особі новонародженого немовляти. Керовані зіркою, три волхви врешті-решт знаходять шлях до Ісуса і дарують свої подарунки. Попереджені ангелом уві сні про небезпеку, яка чатує на маленького Ісуса, вони більше не повертаються до царя Ірода. Розгніваний Ірод вирішує знищити всіх новонароджених немовлят. Однак Ісусу вдалося врятуватися, незважаючи на всі заходи Ірода [1, с. 20]. Вистава закінчується тим, що актори починають вихвалити господарів дому і висловлюють надію на теплий прийом у наступному році. Господарі ж щедро нагороджували гостей, запрошували їх за стіл.

Взагалі, колядники в минулому завжди могли розраховувати на теплий прийом. Їм підносили вино, копчене або смажене м'ясо, солодоші, давали гроші. Цікаво зазначити той факт, що колядникам давали також спеціальний калач, який називався «коліндець», «колакул коліндулуй», «пупезе» [1, с. 21].

Цікаво, що подібні назви для подарункового хліба на Різдво зустрічаються і у інших народів: наприклад, албанське означає одночасно і саму назву Різдва і круглий пиріг, який випікався напередодні свята. У Болгарії такий обрядовий хліб зветься «кольендари»; у новогрецькій нові «коллаі мос» - це круглий хліб, який дають дітям, що ходять напередодні Різдва по хатах [4, с. 285-289]. Співзвуччя назви свята і обрядового хліба у чисельних народів пояснюється аграрним забарвленням різдвяних обрядів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Матеріали етнографічної експедиції Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича (МЄЕ ЧНУ). Т. 4. 1998.

2. *Килимник С.* Український рік в народних звичаях та історичному освітленні. Т. I (зимовий цикл). Вінніпег-Торонто, 1964.
3. *Кожолянко Г.* Етнографія Буковини. Т. 3. Чернівці, 2004.
4. *Carmen P.* Colinde de români și alte popoare. București, 1982.
5. Фолклор молдовенеск. Кишинэу, 1956.
6. *Mateevici A.* Privelisti și datini stramosești. Iași, 1893.
7. *Спэтару Г.И.* Ън лумя театрулуй популар. Кишинэу: Литература артистикэ, 1984.